

Waar de Europese sterre bleef stille staan...

Guy Van Gyes

Redactielid

Sinds enkele weken - inderdaad, steeds vroeger - kunnen we er weer niet meer omheen: de kerstsfeer. Ballen en slingers en lichtjes overal. James Last speelt in het warenhuis djinglebells. De Lotto wordt Mega-kerstkrassen. In de kartonnen decors van de Vlaamse TV-soaps staat een kerstboom te twinkelen. En hoewel het allemaal soms te veel lijkt op een kerstmarkt van degustatie en, achteraf, indigestie, is de koude en donkere eindejaarsperiode toch ook een moment waarop, meer dan anders, wordt stilgestaan bij onze manier van 'samenleven'.

De mensen die dat verhoogde solidariteitsgevoelen nodig hebben, weten dat ook. Bedelaars zetten in deze periode hun beste beentje voor in de winkelstraten, als ze er niet worden weggejaagd. Liefdadigheidsinstellingen wijzen er in hun kerstmailing op dat het weer eens tijd is om met een milde bijdrage uw fiscaal attestje te behalen. Zij gebruiken daarvoor nogal eens het christelijke thema van de ouwe nonkel Jef en zijn eega Marie, die geen plaats in de herberg vonden.

Werken rond werk

Vandaag is werk, liefst voor Jef én Marie, het toegangsticket voor de herberg van welzijn en geluk geworden. In de Europese Unie blijven dus meer dan 18 miljoen werklozen buiten in de kou staan.

Was het om met een gerust hart hun kerstkalkoen te kunnen aansnijden? In elk geval sloten de machtigen van Europa eind november het 'werk'jaar 1997 af met een topconferentie. "Er mag op geen inspanning worden gekeken om de werkloosheid te bestrijden. Ze bevindt zich immers op zo'n onaanvaardbaar niveau dat ze een bedreiging voor de cohesie van onze samenleving vormt. In het licht van deze uitda-

ging, waarop geen eenvoudig antwoord bestaat, wil de Europese raad, die voor het eerst volledig op de tewerkstelling focust, vandaag het denken en de actie rond tewerkstelling een nieuwe start geven". Met deze beloftevolle woorden werd de slotverklaring van de Europese top ingeleid. En hoewel ze waarschijnlijk met de beste bedoelingen zijn neergeschreven, kan ik niet nalaten ze met enig cynisme te lezen.

"De werkloosheid is een grote uitdaging, omdat ze de cohesie van onze samenleving bedreigt". Dat roept bij mij het beeld op van de negentiende-eeuwse burgerij die uit vrees voor sociale onrust en bedreiging van haar eigen, vredige leventje de sociale thematiek ontdekte. Er zijn geen brave zielen meer zoals Jozef, die dan maar naar een stal trekt om zijn vrouw te laten bevallen. De uitgesloten van vandaag bonken verontwaardigd op de deur van de herberg. Getuige daarvan de opgekropte frustraties van de Clabecq- en Renault-arbeiders in het voorjaar en de jongerenrellen in Anderlecht van het najaar.

Dat kon de regeringsleiders er niet van weerhouden met fierheid te verkondigen dat voor het eerst een volledige Europese top aan werkgelegenheid wordt besteed. Na bijna veertig jaar Europese eenmaking en meer dan tien jaar praten over een engemaakte markt van geld en kapitaal, besteden ze eindelijk een top aan het thema dat in elke opiniepeiling als politieke topprioriteit wordt aangekruist... En als lokatie weten ze daarvoor niet beter te kiezen dan het geldparadijs bij uitstek, het bankiersstadje Luxemburg. Een verontschuldiging ware, lijkt mij, beter op zijn plaats geweest. Maar ach, laat ik niet te bitter zijn. De kerst is toch ook een periode van verzoening. We zijn weer een Europese beleidstekst over werk rijker en er staan zelfs hoopgevende zaken in.

Luxemburgse richtlijnen

Al staat er veel lezenswaardigs in de slotverklaring van de top, de concrete richtlijnen geven mij een ongemakkelijk gevoel. De Europese Raad wil dat alle lidstaten, behalve diegene die kampen met een buitengewoon hoge werkloosheid, ernaar streven binnen maximum vijf jaar elke jonge werkloze voor hij zes maand werkloos is een nieuwe start aan te bieden. Dat kan in de vorm van een opleiding, werkervaring of andere maatregel ter bevordering van zijn inzetbaarheid. Hetzelfde streefdoel geldt voor alle andere werklozen die langer dan één jaar werkloos zijn. De Raad vindt dat de lidstaten zich moeten inspannen om twintig procent van de werklozen zo'n actieve opvolging aan te bieden, al wordt daar geen termijn op geplakt.

Ik heb zo mijn bedenkingen bij deze richtlijnen. Om te beginnen wordt nergens een precieze omschrijving gegeven van de populatie werklozen waarop deze richtlijnen slaan. Dat blijft dus voor interpretatie vatbaar (naar analogie van de werkloosheidsstatistieken). Maar belangrijker nog lijkt mij de klemtoon die in de voorstellen verscholen zit en die het beleidsdiscours, ook in ons land, dreigt te domineren. Die klemtoon wordt gelegd op de inzetbaarheid van de werklozen, op het niveau aan kwalificaties dat zij moeten verwerven om een kans te maken op de arbeidsmarkt. Als we maar het kwalificatieniveau van de werklozen verhogen, zegt men, dan komen ze opnieuw in aanmerking voor een baan, zeker als we hen de nodige prikkels verschaffen om die baan te aanvaarden.

De mythe van de kennismaatschappij

Achter deze vormings- en opleidingstheorie lees ik een specifieke visie op de arbeidsmarkt. Die visie past in de utopie van de 'lerende' samenleving. Dehaene ontdekte die ooit op terugreis van een andere internationale top (de G7).

Het idee van de kennismaatschappij houdt ongeveer het volgende in: in onze maatschappij wordt het verwerven van kennis en kwalificaties de belangrijkste manier om een plaats op de arbeidsmarkt te veroveren. Met de statistieken in de hand kan je dat inderdaad bewijzen: hoe hoger je scholing, hoe beter je kansen om aan een

job te geraken. Aan deze vaststelling wordt dan een ander idee gekoppeld. Onder invloed van de technologische vooruitgang en de toenemende concurrentie van lageloonlanden moeten de westerse landen kiezen voor een hoogperformante economie die hoogtechnologische producten maakt. Anders verliezen we elk perspectief op suprematie in de internationale economie. De bedrijven die in deze high tech-omgeving zullen overleven, zullen bevolkt worden door hoogopgeleide, hooggekwalificeerde werknemers.

Ik wil hier niet beweren dat zo'n trend zich niet voordoet. Er zijn zeker goede argumenten te vinden om deze know how-strategie met een industrieel beleid te promoten. Het is evenwel gevaarlijk deze visie als de enig zaligmakende te verkopen. Op korte termijn - en daar was het op de Luxemburgse top toch om te doen - kan deze strategie als enige beleidslijn onmogelijk het werkloosheidsprobleem terugdringen, laat staan oplossen. Kijk maar eens naar de situatie in Vlaanderen.

In de eerste plaats is het in Vlaanderen zeker nog niet allemaal kenniseconomie wat de klok slaat. 44% van de werkenden in Vlaanderen is laaggeschoold. Zij hebben maximaal een diploma van lager secundair onderwijs (LSO). Maar geen nood: er zijn in onze economie nog altijd jobs voor laaggeschoolden. In 1996 was het gevraagde opleidingsniveau bij één op drie van de door de VDAB genoteerde vacatures niet hoger dan LSO. Het probleem is veeleer dat er zich een groot verdringingsprobleem voordoet. Mensen met een hogere opleiding pikken jobs in waarvoor een lagere kwalificatie wordt gevraagd. Dat doet zich het sterkst voor bij de jobs voor laaggeschoolden.

Maar laat ik even met de kennisverhogende strategie meedenken. In de dagen na de top, en ook zeer recent nog in ons land, werd vooral de werkloze met de vinger gewezen. Hij is het die in de toekomst de kwalificatiekansen die hem aangeboden worden, zal 'moeten' grijpen. Een beetje meer respect zou de beleidsmakers siëren. Op dit moment kunnen zij - de cijfers komen van Miet Smet - aan niet meer dan 6% van de werklozen zo'n opleidingskans aanbieden.

Daarbij doet zich bovendien een Matteüeffect voor: de zwakste categorieën van werklozen zijn ondervertegenwoordigd bij de opleidingen. En dan heb ik het nog niet eens over het kleine aantal werklozen dat een individuele trajectbegeleiding krijgt. Trajectbegeleiding is een stap-systeem op maat van de werkloze, vanuit een geïndividualiseerde en intensieve begeleiding en met een blijvende tewerkstelling als doel. Het is een stuk efficiënter dan het louter aanbieden van een opleiding. Overigens wordt trajectbegeleiding momenteel gepromoot in het Vlaamse programma voor werklozen van het Europese sociaal fonds, maar in de teksten van de Luxemburgse top vind ik deze filosofie helaas niet terug.

Het zou dus van enige welvoegelijkheid getuigen niet alleen de werkloze op zijn verantwoordelijkheden te wijzen. Ook het onderwijs, bijvoorbeeld, moet zich aangesproken voelen. In 1995 hadden ongeveer 145.000 jongeren tussen 15 en 24 jaar een duidelijke opleidingsachterstand of een zeer laag opleidingsniveau (geen diploma secundair onderwijs), ondanks voltooide leerplicht. Heel wat schoolverlaters komen dus met een opleidingsachterstand op de arbeidsmarkt, terwijl volgens de kennisvisie alleen die opleiding een langdurige tewerkstelling kan garanderen. Ook de bedrijfswereld zou zich enkele vragen moeten stellen. In het systeem van trajectbegeleiding waar ik het juist over had, blijft de laatste stap dikwijls een groot probleem: werkervaring opdoen. En ook de projecten van deeltijds en alternerend leren blijven met een gebrek aan stageplaatsen kampen. Nochtans is dit werkelement een essentiële voorwaarde opdat de begeleidingsinvestering voor een werkloze enige effectiviteit oplevert. Verder is het geen geheim dat er ook in de bedrijven een Matteüeffect in de mogelijkheid tot opleiding bestaat. Het zijn vooral de hogere functies in bedrijven die vorming en training volgen.

Aanbod zonder vraag

Ik heb net een paar vraagtekens geplaatst bij de bestaande of toekomstige invulling van de opleidingsstrategie. Daarnaast moet ik de aandacht vestigen op een grote, zij het zeer een-

voudige waarheid, waar de methodiek van de kennisverhoging in een grote boog omheengaat. Met de opleidings- en begeleidingsinspanningen wordt alleen aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt gewerkt. Ze bieden geen oplossing voor het basisprobleem van de werkloosheid, namelijk dat er niet voldoende jobs zijn. De verdringing van laaggeschoolden door hooggeschoolden op de arbeidsmarkt is daarvan een duidelijke indicatie. Er moet dus ook iets gebeuren aan de vraagzijde: er moeten meer jobs bijkomen of de bestaande jobs moeten verdeeld worden over meer werknemers. Gelukkig zijn ook de beleidsmakers zich sinds enkele tijd daarvan bewust. De openbare debatten over loonkostenverlaging of loonsubsidies om meer jobs te creëren en over arbeidsherverdeling om de bestaande arbeid te spreiden bewijzen dat.

Over de vraagproblematiek lees ik - hoewel dat nauwelijks weerklank heeft gekregen in de media - ook hoopgevende zinsneden in de slotverklaring van de Luxemburgse top. Het loonkostendebat kan niet zonder een Europese onderbouw. Anders is het gevaar te groot dat er in Europa een negatieve spiraal blijft bestaan van landen die denken elkaar weg te kunnen concurreren door de lonen te matigen. Anderzijds kan alleen via Europese afspraken de fiscale ruimte worden gevonden voor een alternatieve financiering van de sociale zekerheid (belasting op kapitaal, CO₂-taks). Rond deze thematiek zijn er in de slotverklaring mooie intenties te lezen. Zo wordt het idee van een Europese CO₂-taks voorlopig nog niet naar de prullenmand verwezen. Daarnaast is het voortaan de bedoeling rond het werkgelegenheidsbeleid meer te gaan coördineren en te convergeren op Europees niveau, door elk jaar gezamenlijke richtsnoeren te ontwikkelen en elkaar daarop te beoordelen. Hopelijk kan uit dit samen plannen maken iets moois groeien. Voorwaarde daarvoor lijkt in elk geval dat het huidige beleid van inflatiebestrijding en strenge budgettaire discipline, dat in het licht van de Europese munteenheid wordt gevoerd maar door heel wat economen als groei- en jobvernietigend wordt beschouwd, ter discussie wordt gesteld. Verder wordt weer een voorzichtig begin gemaakt van een bestedingspolitiek op

Europees niveau. De Europese investeringsbank belooft meer middelen vrij te maken. Ten slotte worden de sociale partners ertoe opgeroepen regelingen rond arbeidsherverdeling uit te werken. Spijtig genoeg worden deze regelingen nog slechts aangehaald in de context van een modernisering en flexibilisering van de arbeidsorganisatie.

Plaats maken in de herberg van welzijn en geluk

Het zijn maar minieme aangrijpingspunten voor een ander Europees beleid, dat besef ik. Ze lijken mij niettemin voldoende opdat premier Dehaene niet in het beleidsreductionisme zou vervallen dat hem zo dikwijls typeert en waarvan dezer dagen ook anderen mooie staaltjes geven. Werken aan werk is niet simpelweg te herleiden tot een kwalificatieprobleem. Het heeft niet alleen te maken met hoe de mensen die buiten de herberg staan eruitzien, maar ook met hoeveel plaats er in de herberg is. Er moet meer ruimte komen in de herberg en zeker op korte termijn moeten ook de plaatsen in de herberg worden verdeeld.

Dat het werkgelegenheidsprobleem zeker ook een verdelingsprobleem is, wordt voor Vlaanderen prachtig geïllustreerd door andere cijfers dan de traditionele werkloosheidsstatistieken. Met zijn ongeveer zes procent werkzoekenden (actief zoekend en onmiddellijk beschikbaar) heeft onze regio één van de laagste gemiddelden van de Europese Unie. Een pak problematischer is evenwel de activiteitsgraad van Vlaanderen. 6% van de mensen op beroepsactieve leeftijd dient zich in Vlaanderen ook ef-

fectief aan op de arbeidsmarkt. Dat betekent dat Vlaanderen beschikt over een grote latente arbeidsreserve of personen die op beroepsactieve leeftijd zijn, maar zich hebben teruggetrokken uit de arbeidsmarkt (zich niet beschikbaar stellen, al of niet met een sociale uitkering). Vertaald naar welvaart, die zo sterk gekoppeld is aan één of twee inkomens uit arbeid, betekent dit een groeiende ongelijkheid tussen de tweeverdienersgezinnen uit de leeftijdscategorie 25 tot 45 jaar (die het laatste jaar gemiddeld méér zijn gaan werken en zich trouwens over die werkdruk beklagen) aan de ene kant, en diegenen die niet aan dat model beantwoorden aan de andere kant. Deze laatsten zijn oververtegenwoordigd bij jongeren, ouderen, laaggeschoolden en (alleenstaande) vrouwen.

Het is duidelijk: het herbergprobleem van vandaag heeft vele dimensies. Eén dimensie er te sterk uitlichten zou wel eens tot verrassende effecten kunnen leiden, bijvoorbeeld dat de ruiten van de herberg door de onder druk gezette uitgeslotenen worden ingegooid. Bovendien zou het wel eens kunnen dat onze regeringsleider deze keer de Europese afspraken niet kan gebruiken om op de eigen, nationale onderhandelingstafel te slaan. Misschien zal hij, om tot een akkoord te komen dat hem in de rest van Europa niet te schande maakt, juist op de Europese onderhandelingstafel moeten slaan. Daarvoor zijn sinds Amsterdam en Luxemburg '97 gelukkig weer meer instrumenten aanwezig. Doen dus, Jean-Luc. Slechts dan vrede op aarde aan alle mensen en voor u een mooi paar kerstsokken.